

גלגול שבועה / צח.

תוכן

- א. ביאור דעת התוס' ודעת הרא"ש בעניין משאיל"מ בשבועת הגלגול
- ב. קושיה על הביאור בדעת התוס'
- ג. ביאור דעת הר"ח ודעת הרי"ף בעניין נתבע ששילם על התביעה הראשונה
- ד. קושיה על הביאור בדעת הרי"ף ובדעת התוס' מן הגמרא בדף ד'.
- ה. יישוב הקושיות
- ו. קושיה על הביאור בדעת התוס'
- ז. ביאור נוסף בדעת התוס' ודעת הרא"ש

א. ביאור דעת התוס' ודעת הרא"ש בעניין משאיל"מ בשבועת הגלגול

המשנה (צז). אומרת וז"ל: "השואל את הפרה, שאלה חצי יום ושכרה חצי יום, שאלה היום ושכרה למחר, שכר אחת ושאל אחת ומתה, המשאיל אומר שאולה מתה, ביום שהיתה שאולה מתה, בשעה שהיתה שאולה מתה והלה אומר איני יודע חייב".

התוס' (ד"ה ביום שהיתה) כתב, וז"ל:

"בגמרא מוקי לה ר"נ בשיש עסק שבועה ביניהם. וקשה לר"י, דאמאי צריך לאוקומי בהכי דבלאו הכי הוי ליה מחוייב שבועה על ידי גלגול, דאמר ליה משכיר, אישתבע לי מיהת דכדרכה מתה וע"י גלגול צריך לישבע דשכורה מתה ואינו יכול לישבע דהא קאמר איני יודע ומתוך שאינו יכול לישבע משלם".

תוס' מביא שר"נ מעמיד את הדין שהאומר איני יודע חייב, כאשר הנתבע מודה במקצת ומתוך כך מתחייב שבועה על מה שאומר שאינו יודע, ומתוך שאינו יכול להישבע, שהרי אומר שאינו יודע, משלם. ומקשה בשם ר"י, מדוע הגמ' נזקקת לומר שיש כאן מודה במקצת בשביל לחייב שבועה את הנתבע במה שאומר איני יודע, הרי עצם הטענה שלו איני יודע אם שאולה או שכורה מתה, מחייבת אותו שבועה, שהרי אפילו לפי טענתו שאולי הייתה הפרה שכורה בזמן שמתה, מ"מ בשכורה פטור רק אם מתה כדרכה, ולכך חייב שבועה שמתה כדרכה, ומתוך כך ניתן לגלגל עליו להשבע ששכורה מתה ומשאיל"מ (- מתוך שאינו יכול לישבע משלם).

בהמשך הדברים תוס' מתרץ, וז"ל: "ואור"י דמייירי כשמאמינו המשאיל במה שאומר שכדרכה מתה ואינו מזקיקו לישבע על כך". התוס' מתרץ בשם ר"י, אם אכן היה מדובר באופן שהשואל חייב להישבע שמתה כדרכה, ניתן היה לגלגל עליו מתוך כך להישבע ששכורה מתה, אבל מדובר כאשר מאמין המשאיל לשואל בכך שמתה כדרכה בלי שבועה, ולכן לא ניתן לגלגל מתוך שבועה זו שבועה ששכורה מתה.

הרא"ש ועוד ראשונים מתרצים על קושיה זו, ששבועה שאדם חייב מדין גלגול, אין בה דין משאיל"מ.

מתוך קושיית התוס' ומה שלא תירצו כהתוס' הרא"ש אלא נזקקו להעמיד בכגון שהמשאיל מוחל על השבועה שמתה כדרכה, עולה מדבריהם שסוברים שגם בשבועת הגלגול, יש דין משאיל"מ.

בספר משנת רבי אהרון (ב"מ סי' טו) ביאר שהדבר תלוי בגדר שבועת הגלגול:

בכל השבועות יש סיבה מצד עצם הטענה לחייב שבועה, אם שבועת הגלגול היא ג"כ כן, כי מתוך שעל טענה אחת חייב שבועה נוצרה סיבה בעצם הטענה השנייה לחייבו שבועה, א"כ כמו שבכל השבועות יש דין משאיל"מ, כך גם בשבועת הגלגול.

אך אם בשבועת הגלגול לא נוצרה סיבה בעצם הטענה לחייב שבועה, אלא עניינה הוא שכיוון שהנתבע נשבע שבועה על טענה אחת, התורה אומרת לצרף לשבועה טענות נוספות שאינן ראויות מצד עצמם לחדש עליהם חיוב שבועה, אלא רק מצטרפות לשבועה קיימת, ניתן להבין שכל מה שנתחדש בדין גלגול שבועה, הוא שגוררים יחד עם השבועה הראשונה שבועה על טענה נוספת, אבל לא נתחדש בזה שאם לא ישבע על הטענה הנוספת יצטרך לשלם, מפני שאין בטענה הנוספת סיבה מצד עצמה לחייבה שבועה וממילא גם אין בה סיבה לחייבו תשלומים, אלא כל מה שיש בה הוא אפשרות לגרור עליה שבועה יחד עם השבועה הראשונה.

נמצא לפי"ז, שתוס' שסובר שגם בשבועת הגלגול יש דין משאיל"מ סובר שהיא ככל השבועות והיא חשובה מצד עצמה, והרא"ש שסובר שאין בה דין משאיל"מ סובר שהיא רק נגזרת של השבועה הראשונה.

ב. קושיה על הביאור בדעת התוס'

הנה, תוס' תירצו קושייתם ואמרו שמדובר באופן שהתובע מוחל על השבועה הראשונה, ולכן הנתבע פטור משבועת הגלגול.

ולפי דברי ה'משנת רבי אהרון' לכאוי צ"ב, שהרי ביארנו בדעת התוס' שזו שבועה בפני עצמה, וא"כ כיצד אומר התוס' בתירוץ שכאשר התובע מחל על השבועה הראשונה, הנתבע פטור משבועת הגלגול, בשלמא אם נאמר ששבועת הגלגול היא רק נגזרת של השבועה הראשונה, מובן, שכאשר השבועה הראשונה אינה קיימת בפועל, א"א לחייב שבועת הגלגול, אבל אם שבועת הגלגול היא בפני עצמה ורק סיבת היווצרותה היא השבועה הראשונה, א"כ כיוון שבעצם חיוב השבועה הראשונה נוצר חיוב שבועת הגלגול, א"כ אף אם מחל התובע על השבועה הראשונה, מ"מ ישבע הנתבע את שבועת הגלגול, כיוון שכבר נוצרה ועומדת בפני עצמה.

ג. ביאור דעת הר"ח ודעת הר"ף בעניין שבועת הגלגול כשהנתבע שילם על התביעה הראשונה

והנה, ה'משנת רבי אהרון' מביא מדברי הר"ף במס' שבועות (דף לג:) לגבי מצב שבו הנתבע שילם על הטענה הראשונה ולא נשבע עליה, האם חייב שבועת הגלגול או לא.

הר"ף מביא דעה שסוברת שבמצב זה, בשבועה דאורייתא פטור משבועת הגלגול ובשבועה דרבנן חייב בשבועת הגלגול, וכתב ה'משנת רבי אהרון', שזוהי דעת הר"ח, והר"ף בעצמו סובר שאין חילוק בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, אבל סובר שיש בזה מחלוקת תנאים, ת"ק סובר שחייב שבועת הגלגול ור' יוסי סובר שפטור, ור' זעירא פסק כת"ק והלכה כמותו. נמצא שלגבי שבועה דאורייתא, סובר ר"ח שבמצב זה פטור משבועת הגלגול, והר"ף סובר שלהלכה חייב בשבועת הגלגול.

וכתב ה'משנת רבי אהרון' שהדבר תלוי בגדר שבועת הגלגול, אם שבועת הגלגול באה רק בתור נגירת לשבועה הראשונה, כאשר בפועל לא נשבע את השבועה הראשונה, אין עם מה לגרור את שבועת הגלגול ופטור ממנה, אבל אם שבועת הגלגול היא שבועה בפני עצמה, שרק סיבת היווצרותה הוא חיוב השבועה הראשונה, א"כ כיוון שחיוב השבועה הראשונה יצר חיוב שבועת הגלגול, מעתה והלאה שבועת הגלגול עומדת בפני עצמה, ואף אם לא ישבע הנתבע את השבועה הראשונה, ישבע את שבועת הגלגול.

ד. קושיה על הביאור בדעת הרי"ף ובדעת התוס' מן הגמרא בדף ד'

והנה, הגמ' (ד.) אומרת, וז"ל:

"אלא אמר רב פפא, אתי מגלגול שבועה דעד אחד. מה לגלגול שבועה דעד אחד שכן שבועה גוררת שבועה, תאמר בעדים דממון קא מחייבי".

הגמ' עוסקת בדין ר' חייא קמייתא האומר שכשעדים מחייבים את הנתבע תשלומים על מקצת התביעה, חייב הנתבע להישבע שפטור על שאר התביעה, ומביאה דברי רב פפא שהמקור לזה הוא גלגול שבועה של עד אחד, וכמו שכאשר מחייב שבועה ע"י ע"א על מקצת התביעה, חייב שבועה על שארית התביעה, כך כאשר מחייב ממון ע"י עדים על מקצת התביעה, חייב שבועה על שארית התביעה.

ולכאוי צ"ב, כיצד ניתן ללמוד מדין גלגול שבועה את דינו של ר' חייא קמייתא, הרי בגלגול שבועה השבועה גורמת לשבועה נוספת, אבל בדינו של ר' חייא קמייתא, העדים לא חייבו שבועה אלא ממון, ומניין שהממון יגרום לשבועה על השאר.

אמנם נראה, שאכן כך הגמ' מקשה על רב פפא, אבל צריך להבין מה סבר רב פפא.

ואפ"ל שסבר רב פפא, שעניינו של דין גלגול שבועה הוא שכיוון שנתחייב הנתבע שבועה על טענתו הראשונה, זה מראה על גריעות כוח מסויימת שיש לו בטענתו. וכיוון שישנה גריעות כוח בטענה אחת של הנתבע, נחלש כוח הנאמנות של הנתבע גם בשאר הטענות, לכן גם בטענות שבפני עצמן לא מחייבות אותו שבועה, מ"מ כאשר התובע תובע אותם יחד עם טענה שמחייבת שבועה, חייב הנתבע שבועה גם על שאר הטענות.

ולפי"ז אפ"ל שסבר רב פפא, כמו שכאשר הנתבע חייב שבועה על טענה אחת, חייב שבועה על טענות אחרות, מפני שנחלש כח נאמנותו, כך כאשר הנתבע נתחייב ע"י עדים לשלם על מקצת הטענה, נחלש ע"י"ז כח נאמנותו, ויתחייב שבועה על השאר, ואף כ"ש הוא, אם כאשר נתחייב הנתבע רק שבועה ולא ממון, הדין הוא שכיוון שנחלש ע"י"ז כוח הנאמנות שלו, חייב שבועה על טענות אחרות, כ"ש שכאשר נחלש כוח הנאמנות של הנתבע עד כדי שנתחייב לשלם בפועל על הטענה הראשונה, יתחייב שבועה על השאר.

לפי"ז, צריך להבין דחיית הגמ' וז"ל: "מה לגלגול שבועה דעד אחד שכן שבועה גוררת שבועה, תאמר בעדים דממון קא מחייבי".

ולכאוי צ"ב, לפי מה שהסברנו בד' רב פפא, א"כ מה הסברא לחלק בין מצב שבו החיוב הראשון הוא שבועה לבין מצב שהחיוב הראשון הוא ממון, הרי אדרבה אם שבועה גורמת לשבועה, כ"ש שממון יגרום לשבועה.

אפ"ל, שהגמ' בדחייתה סוברת שאין שבועת הגלגול נובעת מגריעות כוח בטענות הנתבע, אלא עניינה שכיוון שנתחייב שבועה על טענה אחת, מצרפים לשבועה גם טענות נוספות אשר בפני עצמן אין ראיות

להטיל עליהם שבועה, כי עדיף לברר כמה שיותר טוב את הטענות ועדיפות זאת אינה מספיקה בשביל לחדש חיוב שבועה, אבל כאשר כבר יש כאן שבועה וא"צ לחדש שבועה יש לצרף לשבועה גם את הטענות הנוספות. לכן, דווקא כאשר על הטענה הראשונה חייב הנתבע שבועה, ניתן לחייבו שבועה גם על שאר הטענות, ולא כאשר חייב ממון על מקצת הטענה, כי א"א לחדש חיוב שבועה מדין גלגול, וכך משמע מהריטב"א הישנים (ד"ה מה לגלגול) כתב, וז"ל:

"כלומר, עיקר שבועתו על מה שמעיד הוא, אלא שהשבועה גוררת שבועה אחרת דגזה"כ היא, וכיון שעיקר שבועה על מה שמעיד, אכתי לא דמי לבי' עדים דממונא מחייב לזה ולא שבועה שתהיה גוררת, וכיון שכן הרי הוא נשבע לגמרי על מה שכפר, אבל ע"א עיקר שבועתו שהוא מחייב, על מה שמעיד הוא".

מבואר בדבריו בביאור דחיית הגמ', ששבועת הגלגול אינה עומדת בפ"ע אלא רק נגזרת של השבועה הראשונה, וא"א ללמוד מכך לגבי עדים שחייבו על מקצת הטענה, לומר שיתחייב הנתבע שבועה על השאר, כי לגבי עדים שחייבו ממון, אין שבועה שיכולה שבועת הגלגול להגרר עמה. והנה, ביארנו לעיל עפ"ד ה'משנת רבי אהרון' שהרא"ש סובר ששבועת הגלגול היא המשך של השבועה הראשונה ותוס' סובר ששבועת הגלגול עומדת בפני עצמה וביארנו שהכוונה בכך שהיא בפני עצמה, היא שע"י חיוב השבועה על הטענה הראשונה נוצרה גריעות כוח גם בשאר טענותיו של הנתבע, לכן חייב גם עליהם שבועה.

ולכא' צ"ב, הרי ביארנו שהגמ' בדף ד'. בדחייתה את ד' רב פפא, סוברת ששבועת הגלגול היא המשך של השבועה הראשונה, ובשלמא לד' הרא"ש ניתן לומר שאע"פ שרב פפא סבר ששבועת הגלגול עומדת בפני עצמה, מ"מ הגמ' מסיקה שהיא המשך של השבועה הראשונה, ועפ"ז הסביר הרא"ש בדף צז. את המשנה [ובאשר לדברי רב פפא, כיצד יבאר את המשנה, ניתן לומר שהרא"ש לא חש לכך אלא הסביר כסתמא דגמ', ואה"נ לפי רב פפא צריך להעמיד כתוס' כגון שמחל התובע על השבועה הראשונה]. אבל לדעת תוס', צ"ב כיצד סוברים ששבועת הגלגול עומדת בפני עצמה, הרי הגמ' (ד.) בדחייתה מסיקה שהיא המשך של השבועה הראשונה.

וכמו"כ צ"ב בדעת הרי"ף, שהרי הבאנו לעיל דברי ה'משנת רבי אהרון' שביאר שהרי"ף שסובר שכאשר הנתבע שילם על הטענה הראשונה ולא נשבע, חייב שבועת הגלגול על הטענות הנוספות, סובר ששבועת הגלגול עומדת בפ"ע, ולכא' צ"ב הרי הגמ' בדף ד'. בדחייתה מסיקה ששבועת הגלגול היא המשך של השבועה הראשונה.

ובדומה לכך הקשה הבית הלוי (שו"ת ח"ג סי' לח אות א) על השיטות שסוברות כדעת הרי"ף, מהגמ' שאומרת "מה לגלגול שבועה שכן שבועה גוררת שבועה", והרי כאשר לא נשבע הנתבע על הטענה הראשונה, אין כאן שבועה שתגרור שבועה.

הבית הלוי מתרץ, שאין כוונת הגמ' שמציאות השבועה הראשונה בפועל מחייבת את שבועת הגלגול, אלא חיוב השבועה הראשונה מחייב את שבועת הגלגול, וחיוב השבועה הראשונה חל אלא שלא יצא אל הפועל מחמת ששילם הנתבע, ולכן חייב שבועת הגלגול, מפני חיוב השבועה הראשונה.

ולכא' צ"ב, מדוע עצם חיוב השבועה הראשונה מחייב שבועת הגלגול וא"צ לשבועה הראשונה בפועל. משמע מזה, ששבועת הגלגול אינה המשך של השבועה הראשונה, אלא היא שבועה בפ"ע שנוצרה מחמת

עצם חיוב השבועה הראשונה, ולכאוי צ"ל שזה מפני שנוצרה גריעות כוח בטענות הנתבע בעצם חיוב השבועה הראשונה.

אך לפי"ז צ"ב, כיצד דוחה הגמ' "מה לגלגול שבועה שכן שבועה גוררת שבועה", וצ"ב, כיוון ששבועת הגלגול נובעת מחמת גריעות כוח שנוצרה בטענת הנתבע, א"כ גם כשנתחייב הנתבע ע"י עדים לשלם על מקצת הטענה, יתחייב שבועה על השאר, מחמת גריעות הכוח שנוצרה בטענותיו, וכ"ש הוא, אם חיוב שבועה יוצר גריעות כוח, כ"ש שתשלום ממון יוצר גריעות כוח.

ה. יישוב הקושיות

אפי"ל שגם בשלב הדחייה, סוברת הגמ' ששבועת הגלגול היא בפני עצמה, ונובעת מחמת גריעות כח שנוצרה בטענות הנתבע, ומ"מ דוחה הגמ' שאע"פ שגם כשנתחייב הנתבע ממון ע"י עדים נוצרה גריעות כח בטענות הנתבע, מ"מ ייתכן שלא חייבה התורה שבועה על השאר, מפני שייתכן שגריעות הכוח שבטענות הנתבע, גורמת לגלגול שבועה, רק כאשר אין בשבועת הגלגול משום הטלת מושג חדש של חיוב על הנתבע, אבל אין גריעות הכח שבטענות הנתבע גדולה מספיק בשביל לחייב מושג חדש של חיוב, לכן דווקא שבועה גוררת שבועה, כיוון ששבועת הגלגול אינה הטלת מושג חדש של חיוב, שהרי כבר ישנה השבועה הראשונה, ואין ממון גורר שבועה, מפני ששבועה זו היא מושג חדש של חיוב.

ולפי"ז מובנים דברי הרי"ף שכאשר שילם הנתבע ולא נשבע על הטענה הראשונה, חייב שבועת הגלגול, משום שע"י עצם חיוב השבועה הראשונה נוצרה גריעות כח בטענותיו של הנתבע, אף שלא נשבע בפועל אלא שילם, מ"מ לא נסתלקה גריעות הכח שנוצרה ע"י חיוב השבועה, אלא אדרבה נתחזקה גריעות הכח ע"י מה ששילם, וכיוון שהנתבע שיך למושג שבועה, מפני שכבר הוטלה עליו שבועה על הטענה הראשונה, חייב שבועת הגלגול.

לפי"ז מובנים דברי התוס' שכאשר מחל התובע על השבועה הראשונה, פטור הנתבע משבועת הגלגול, משום שאע"פ שע"י עצם חיוב השבועה על הטענה הראשונה נתחייב בשבועת הגלגול, מ"מ ע"י המחילה של התובע על השבועה הראשונה, נתבטלה גריעות הכח של הנתבע, שהרי התובע מאמין לו, לכן פטור משבועת הגלגול.

לפי"ז ניתן להבין דברי התוס' שגם בשבועת הגלגול יש דין משאיל"מ, משום שיש בטענה שעליה שבועת הגלגול, סיבה מצד עצמה לחייבה שבועה, כי ע"י חיוב השבועה הראשונה, נוצרה גריעות כח בטענה השניה, והסיבה הזו יכולה ליצור חיוב ממון עקרוני שיצא אל הפועל אם לא ישבע הנתבע לפטור עצמו.

ו. קושיה על הביאור בדעת התוס'

והנה, הגמ' אומרת שאין ללמוד מדין גלגול שבועה את דין ר' חייא קמייתא, וביארנו כוונתה שאע"פ שגם בדין ר' חייא קמייתא, נוצרה גריעות כוח בטענות הנתבע, מ"מ אין לחייב בזה שבועה, משום שלא ניתן לחדש מושג חדש של חיוב שבועה על סמך גריעות הכח, ורק כשהיתה מוטלת שבועה קודמת על הנתבע, ניתן לחייבו שבועת הגלגול. ולכאוי צ"ב, הרי לפי מה שביארנו שגריעות הכח יצרה חיוב ממון עקרוני, שאי אפשר להפטר ממנו אלא ע"י שבועה, א"כ מדוע אין להטיל שבועה בדין ר' חייא קמייתא, הרי השבועה היא לטובת הנתבע ע"מ לפוטרו מהתשלום, ומדוע לא יוכל להישבע אף שאין מוטל עליו חיוב שבועה קודם.

ז. ביאור נוסף בדעת התוס' ודעת הרא"ש

אפ"ל שתוס' סובר שאכן אין שבועת הגלגול נובעת מחיוב ממון עקרוני שיש בטענה השנייה כתוצאה מגריעות הכוח שנוצרה בטענה הראשונה, אלא יש כאן רק חיוב שבועה, ומ"מ גם בשבועת הגלגול יש דין משאיל"מ, כי ייתכן שדין משאיל"מ עניינו שמתוך שהיה על הנתבע להישבע ולברר עי"ז את טענותיו, ולא בירר, נוצרה גריעות כוח בטענתו ולכן חייב לשלם.

ניתן לומר שהרא"ש ג"כ סובר שעניינו של דין משאיל"מ הוא כפי שביארנו בדעת התוס', אלא סובר שגריעות הכוח שנוצרה בטענת הנתבע ע"י שלא נשבע, גורמת חיוב תשלומים רק בטענה חזקה של התובע, כגון טענה שמצד עצמה מחייבת שבועה, אבל בטענה חלשה של התובע, כגון טענה שמצד עצמה לא גורמת לחייב שבועה ורק ע"י גלגול נתחייב הנתבע שבועה עליה, גריעות הכוח שנוצרה בטענת הנתבע ע"י שלא נשבע, אינה מספיקה בשביל לחייבו לשלם.